

3. **Грушевський М.** Ілюстрована історія України / Михайло Грушевський. – Нью-Йорк, 1990.
4. Діло. – 1917. – лютий.
5. **Дорошенко Д.** Історія України. 1917-1923 рр. Доба Центральної Ради / Д. Дорошенко. – Ужгород, 1932. – Т. I.
6. Історія державної служби в Україні : у 5 т. / [О. Г. Аркуша, О. В. Бойко, Є. І. Бородин та ін. ; відп. ред. Т. В. Мотренко, В. А. Смолій ; редкол.: С. В. Кульчицький (кер. авт. кол.) та ін]; Голов. упр. держ. служби України, Ін-т історії НАН України. – К.: Ніка-Центр, 2009. – Т. 1. – 544 с.
7. Історія державної служби в Україні : у 5 т. / [О. Г. Аркуша, О. В. Бойко, Є. І. Бородин та ін. ; відп. ред. Т. В. Мотренко, В. А. Смолій; редкол.: С. В. Кульчицький (кер. авт. кол.) та ін]; Голов. упр. держ. служби України, Ін-т історії НАН України. – К.: Ніка-Центр, 2009. – Т. 1. – 544 с.
8. Львовский вестник. – 1915. – 27 марта.
9. **Мазур О.** Львів у роки Першої світової війни / О. Мазур, І. Патер // Львів: Історичні нариси. – Львів, 1996.
10. Нива. – Львів, 1916. – №4. – С. 262-264.
11. Опис священників, померших в часи російського наїзду // Діло. – 1915. – 15 вересня.
12. Отчет временного военного генерал-губернатора Галиции по управлению краем за время с 1-го сентября 1914 г. по 1-е июля 1915 г. – Киев, 1916.
13. **Петрович І.** Галичина під час російської окупації: серпень 1914 р. – червень 1915 р. / І. Петрович – Відень: Політична бібліотека, 1915. – 116 с.
14. Прикарпатская Русь. – 1914. – 11 октября.
15. Прикарпатская Русь. – 1914. – 22 сентября.
16. Прикарпатская Русь. – 1915. – 7 апр.
17. Российский государственный военно-исторический архив (далі РГВИА), Ф. 2003, Оп. 1, д. 1.
18. РГВИА, Ф. 2005, Оп. 1, д. 13.
19. РГВИА, Ф. 2067, Оп. 1, д. 3001.
20. Российский государственный исторический архив (РГИА), Ф. 826, Оп. 150, д. 38.
21. Центральный державный историчний архів України в м. Києві (далі ЦДАУК), Ф. 365, Оп. 1, спр. 61; Ф. 361, Оп. 1, спр. 1168.
22. ЦДАУК, Ф. 361, Оп. 1, спр. 162.

УДК 355. 426

С. О. Вовк

Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

ДО ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ВІЙНИ ЯК СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО ФЕНОМЕНУ

Науковий інтерес до вивчення громадянської війни серед дослідників обумовлений низкою причин, і перш за все, тим, що останнім часом в світі збільшилася кількість внутрішніх війн, які ведуться на різних континентах. Для вивчення особливостей громадянської війни як суспільно-політичного феномену необхідно використовувати інструментарій цілого ряду гуманітарних наук, що дозволить врахувати всі аспекти окресленої проблематики.

Ключові слова: громадянська війна, політичний конфлікт, концепція «соціального характеру», людський вимір, алгоритм дослідження внутрішньої війни.

Научный интерес к изучению гражданской войны среди исследователей обусловлен рядом причин, и прежде всего, тем, что в последнее время в мире увеличилось количество внутренних войн, которые ведутся на разных континентах. Для изучения особенностей гражданской войны как общественно-политического феномена необходимо использовать инструментальный ряд гуманитарных наук, что позволит учесть все аспекты поставленной проблемы.

Ключевые слова: гражданская война, политический конфликт, концепция «социального характера», человеческое измерение, алгоритм исследования внутренней войны.

Civil war - most frightful, that can happen with the state and people. She breaks thousands of human

fates, interrupts natural development of society, changes geopolitical position of country. In the war-time first of all suffers simple people, distant from a policy.

Scientific interest to the study of civil war among researchers is conditioned and that lately the amount of internal wars which are conducted on different continents increased in the world. Today there is a large danger of outgrowing of civil war from local in world. For warning similar situation it is necessary to study the mechanisms of internal war as the social and political phenomenon. Such knowledge can become an academic capital.

At research of civil war a necessity there is the use of tool of a number of humanitypls : psychology, sociology, history, philosophy of political science, which will allow to extend possibilities of scientific research, taking into account existence of wide spectrum of different paradigms, conceptions, versions and interpretations of internal war. Moreover, at description of any civil war a researcher unavoidable will run into the row of objective and subjective difficulties.

Key words: civil war, political conflict, conception of «social character», human measuring, algorithm of research of internal war.

Громадянська війна – найстрашніше, що може статися з державою та її населенням. Вона ламає тисячі людських доль, перериває природній розвиток суспільства, змінює геополітичне становище держави. Найстрашнішим є той факт, що в такій війні немає винуватих, кожен бореться за свою правду, а жертвами такої «боротьби за справедливість» найчастіше стають прості люди, які далекі від політики. Останнє й зумовлює актуальність дослідження феномену громадянської війни. Вивчення останньої з точки зору вчених американського центру дослідження громадянських війн може стати академічним капіталом.

Аналіз літератури із зазначеної проблематики свідчить, що незважаючи на кількісні та якісні концепції, залишається відкритим питання, як висвітлити особливості такого виду війн об'єктивно, не залишивши поза увагою жодного аспекту. Проблеми специфіки вивчення громадянських війн присвячені роботи американських дослідників Армітаж Д. [1], Діксон Д. [2], які на основі аналізу війн на Африканському континенті та громадянської війни в США виокремлюють питання, відповіді на які дозволяють розкрити підходи до визначення особливостей внутрішніх війн. Російські дослідники Зиміна В. [5], Полухін О. [7], розглядаючи проблеми висвітлення Громадянської війни в Росії, виводять особливості аналізу внутрішньої війни в масштабах багатонаціональної, територіально неоднорідної держави. Проблеми застосування концепції «соціального характеру» для вивчення громадянської війни присвячена робота Заводської І. [4]. Автор застосовує для аналізу сутності війни засоби масової психології та психології особистості.

Поршнева О. під час дослідження громадянської війни переносить центр тяжіння у вивченні з політичної та воєнної історії на соціальну та культурну сферу [8]. В якості пріоритетних напрямків дослідниця аналізує поведінку різних прошарків населення та їх стратегії виживання в умовах загальнодержавної смуги, якою є за свою суттю громадянська війна.

Образцов І. [7], виходячи з позицій Головіна М., засновника воєнної соціології, виводить алгоритм дослідження війни як соціального процесу. Дослідник через розуміння війни як «явища суспільного життя» приходять до власного оригінального розуміння соціальної природи війни, місця й ролі людини в останній.

З огляду на вище сказане, метою статті є визначення специфіки дослідження громадянської війни як суспільно-політичного феномену, вплив якого на собі довелося відчути майже кожній державі світу.

Громадянською війною називається екстремальне явище громадського життя, конфлікт між політичними утвореннями (політичними угрупованнями, соціальними групами суспільства і т. д.), що відбувається у формі озброєної боротьби й виступає продовженням їх політики насильницькими засобами при антагоністичних стосунках, крайньому їх розвитку.

Конфлікт, який лежить в основі внутрішньої війни, слід розглядати як багатомірний соціальний феномен, що є невід'ємною особливістю людського існування, соціальних змін та трансформацій державності. Виникнення та розвиток конфлікту складно оцінити по типу суб'єкт – дія – об'єкт. Скоріш за все ми маємо справу з більш ширшими відносинами суб'єкт – об'єкт, який заснований на відмінностях, по-перше, між позиціями, які є рядом суспільних вимог, пов'язаних з інтересами, що можуть виступати предметом переговорів; по-друге, між цінностями, що відносяться до сфери культури, і є менш відкритими для змін; і останнє, між потребами, як основними людськими запитами (ідентичність, безпека, визнання), які універсальні і не можуть бути предметом взаємних поступок.

Громадянська війна породжується слабкістю економічної модернізації, відсутністю інтеграції соціальних і політичних систем, що створює невпевненість у безпеці і несправедливість

перерозподілу, а також нездатність ї, одночасно, небажання виконувати соціальні вимоги. Утиск або незадоволення цих потреб проявляється в структурній економічній, політичній та соціальній несправедливості, що врешті рещт, призводить до конфлікту насильства.

Конфліктуючі сторони сприймають один одного як загрозу їх суспільству, інститутам, культурі, цінностям і самосвідомості. Це почуття екзистенціальної загрози приводить до посилення агресії, створюючи порочне коло насильства.

Насилля є виразом політичного конфлікту, в який втягується все населення країни незалежно від соціальної, класової, етнічної, релігійної приналежності його представників.

Застосування насилля політичними супротивниками під час громадянської війни позначає порушення певного балансу сил, цілісності єдиного політико-правового простору. Визначити же ініціатора цього початку, як і масштаби його застосування, не в змозі жодні математичні підрахунки. Жодна статистика не надасть вичерпного питання, чому діти однієї матері знаходяться по різні сторони барикад. Соціальний психоз суспільства на ґрунті краху цілісного явлення про світ і першості виключно фізіологічних потреб міг проявитися тільки в братовбивчій війні.

За думкою російської дослідниці Зиміної І., розуміння політичного конфлікту як динамічного процесу осмислення громадянської війни можна сконструювати в наступні етапи:

1. Дегенеративні зміни (політична дестабілізація, економічна стагнація). Варіанти розвитку: а) покращення умов (соціальні, економічні, політичні заходи, спрямовані на зміцнення суспільства);

2. Загроза відкритого конфлікту (наростання напруги, спроби примирення, збалансованість ситуації). Варіанти розвитку: а) розв'язання конфлікту (створення довіри шляхом звернення до проблеми, яка лежить в основі конфлікту); б) невдалі спроби повернути довіру.

3. Війна (збройна боротьба, захват цивільних осіб, неможливість переговорів).

4. Неміцний мир (мирна угода, політичні переговори, нові інститути). Варіанти розвитку: а) міцний мир (конструктивні шляхи, які роблять обидві сторони); б) причини конфлікту з'являються знову [5, с. 260].

Причини громадянської війни неможливо звести до однієї єдиної (одинарна лінійна причинність). В основі внутрішньої війни завжди декілька причин (множина лінійна причинність). Але це не просто причини, які передують початку війни або насильницького конфлікту. Вони є елементами, які присутні на протязі всього конфлікту, а також взаємодіяли одна з одною (множинна нелінійна причинність). Причини громадянської війни представляють собою складну неперервну систему, кожен елемент якої впливав і залежав от іншого.

Громадянські війни – не випадкові явища в житті будь-якої держави. Підґрунтям служить бажання політичних сил або соціальних груп змагатися в боротьбі за володіння владою. В результаті руйнування традиційних форм влади, заснованих на сакральності й унікальності існуючої влади, в суспільстві виникають суперечності та полеміка, починається боротьба за владу як основний ресурс. Відносно мирною, інституціолізованою формою останньої є виникнення і суперництво партій. Доведена до гострого стану, при наявності диференційованої соціальної структури суспільства і політично активних суб'єктів (класів, соціальних прошарків або груп) з усвідомленими груповими інтересами, які формуються під впливом об'єктивно існуючих протиріч, політична боротьба виливається у громадянську війну.

Під час громадянської війни легітимність будь-якої політичної влади становиться проблематичним. Симпатії населення залежать виключно від здатності правителів задовольнити насущні потреби у спокої та харчуванні.

Необхідно з'ясувати, хто був залучений в цій конфлікт і які були відносини між конфліктуючими сторонами в динаміці їх розвитку. Найбільш суттєвий вплив на характер розвитку боротьби чинять такі фактори, як: форма правління, форма державного устрою, політичний режим.

З'ясування цих позицій важливо для створення цілісної картини громадянської війни як конфлікту, для визначення можливих варіантів її результату й, в першу чергу, причин домінування одного з них.

Інколи диференціація противників трагедії є в певному сенсі умовною. Супротивники не мають чітко сформульованих цілей боротьби, які дозволяли визначити контури й зміст бажаної політичної системи. Програмні вимоги народжувалися в процесі самої боротьби і змінювалися в залежності від її ходу.

Інколи під час громадянської війни розрив з колишньою політичною системою перетворювали нову владу в репресивну силу. При цьому вона повинна була не тільки підкоряти собі населення, але й мати моральний авторитет, визнання якого народом робило би її в очах підданих законною (легітимною) владою. Досить часто політична боротьба націлена не на майбутнє та його побудову, а на його заперечення минулого й сьогодення. Громадянська війна завжди здійснює глибокий вплив на динаміку суспільного прогресу і таким чином зумовлює подальший розвиток

держави.

Під час сучасних громадянських війн застосовуються та владна технологія, яка, на наш погляд, переважає у світі: освоєння дезорієнтованої свідомості через «зварювання» реальної конфліктності і управління конфліктом в інтересах елітних груп. Успіху такої технології сприяє створення політичного поля, де будь-яка опозиція оголошується «ворогом», а небезпечні для статус-кво сили не мають можливості консолідуватися або вимушені боротися під чужими прапорами і йти шляхом політиканства.

При вивченні громадянської війни доводиться вирішувати моральне суперечності. На перший погляд, бездоганною є позиція висловлена Волошиним М. «молитва під час громадянської війни може бути тільки за тих й за інших. Коли діти єдиної матері (держави - автор) вбивають один одного, треба бути з матер'ю, не з одним з братів» [3]. Але на нашу думку, це як раз важко вирішувана дилема морального вибору, коли «правда – істина» і «правда – справедливість» не можуть поєднуватися в єдиному суспільно-політичному ідеалі й будь-яке вирішення проблеми може бути визнано неповноцінним.

Братовбивчий характер громадянської війни обумовлює складність аналізу політичного конфлікту, що розвивається, з його тенденцією переростання в соціокультурній. У цих умовах свідомість основної маси населення характеризувалася відмінними рисами, властивими «психопатології Смути»: крайньою нестійкістю, частими переходами від страху до агресії, прагненням нажитися за чужий рахунок, перерозподілити власність, схильністю до локалізації негативних психологічних комплексів на образі внутрішнього ворога, невпевненістю в завтрашньому дні, одночасною готовністю до жертвового подвигу, смерті і бажанням вижити за будь-яких обставин.

У числі пріоритетних слід розглядати поведінку різних верств населення і їх стратегії виживання в умовах смуту, суспільну свідомість кризової епохи, психологічний вигляд основних учасників історичної драми, вплив змін в соціальній психології різних шарів суспільства на подальший хід суспільного розвитку. У вивченні громадянської війни з позицій соціального і культурного підходів визначальну роль повинен мати її розгляд як важливого етапу в процесі соціокультурної трансформації суспільства, що змінює соціальний і соціально-психологічний вигляд населення країни.

Поведінка людини – занадто складна річ. Навіть психологи на можуть дати остаточну відповідь, де починається несвідомо, а де цілком усвідомлена мотивація. Будь-яка травматична ситуація вивільняє забуті колись негативні емоції й активізує механізми психологічного захисту особи. При цьому починають діяти альтернативні сценарії поведінки. Те, що в звичайному житті в мирний час здається жахливим, під час війни стає повсякденним. Люди під впливом випадкових, нерідко шкідливих обставин перестають діяти адекватно, інколи втрачають людський вигляд. Вони здатні на обман, пограбування і, навіть, вбивство, а деякі під час війни і голоду здатні поділитися останніми запасами їжі. Поведінка людей залежить від багатьох чинників, але вона завжди непередбачувана.

Виходячи з цього, можна погодитися з думкою Заводської І. [4, с. 110], що концепція «соціального характеру», розроблена Фромом Е., може застосовуватися для вивчення громадянських війн. Соціальний характер виконує важливу суспільну функцію. Будь-яке суспільство є неоднорідним, має складну структуру, складається із різних груп, що мають свої інтереси. Однак, всі члени суспільства, незалежно від їх соціального статусу, повинні себе вести відповідно до вимог соціальної системи. Функція соціального характеру і має оформити енергію в середині суспільства в ім'я продовження функціонування цього суспільства [9, с. 331]. Соціальний характер виконує роль приводного пасу між структурою суспільства і панівною ідеологією. При цьому, треба зазначити, що вплив може бути як прямий, так і зворотній. Більш того, панівна ідеологія виступає в якості раціоналізації несвідомих потреб, що управляють людиною. Теорія соціального характеру в якості інструменту дозволяє зрозуміти політичні процеси, що відбуваються під час громадянської війни, може бути універсальним методом незалежно від історичної епохи, в якій відбувається війна. Крім того, актуальність даної теорії збільшується в плані вивчення ментальності народу, що переживає внутрішню війну.

Застосування положень Фромма Е. є корисним при вивченні поведінки окремих особистостей під час громадянської війни, особливо авторитарного та революційного характеру. Справа в тому, що авторитарність часто поєднується з бунтарством, й тому може бути помилково прийнята за революційність. Для Фромма Е. революційний характер є аналогічним продуктивній орієнтації. Він поєднує в собі такі якості, як: істинна незалежність, любов до життя, здатність продукувати: «революційний характер – гуманіст в тому сенсі, що відчуває в собі все людство, й ніщо людське йому не чуже. Він любить й шанує життя. Він скептик й людина віри» [10, с. 209].

З огляду на вище сказане, концепція «соціального характеру» необхідна для з'ясування

проблеми психології особистості під час громадянської війни, коли на арену політичної боротьби виходить велика кількість революціонерів, авантюристів, авторитаристів зі своїми цінностями та потребами, і які здатні повести за собою народні маси.

З огляду на вище сказане, раціональність дослідження громадянської війни може визначатися наступними параметрами: а) масштабність району конфлікту, де безпосередньо відбуваються військові дії (частина держави, вся територія країни, загроза переростання збройного протистояння за межі кордонів окремої країни); б) час, потягом якого триває громадянська війна (короткочасний, довготривалий або затяжний внутрішній збройний конфлікт, періодичність громадянської війни в окремій державі); в) окреслення різних конфліктів, що відбуваються в державі і, відповідно перетинання цих конфліктів; г) геополітичний фактор (зацікавленість третіх держав у розв'язанні або затягуванні громадянської війни, інтервенція іноземних військ, проведення миротворчих операцій міжнародними організаціями); д) кількість протиборчих сторін, їх спільні риси та відмінності, стан підтримки населенням окремої з протиборчих сторін.

Для того, щоб ідентифікувати спільні риси та відмінності між протиборчими сторонами, необхідно конкретизувати наступні питання: а) позиції (вимоги), які включають до себе розуміння сторонами ситуації та їх роль в ній, бажаний результат та сценарій на майбутнє; б) цінності як суттєві (базові) якості, які вважаються найбільш важливими і можуть бути використані для зміцнення позицій; в) цілі як специфічні моменти, про які конфлікуючі сторони говорять, що бажають їх досягнути, й зазвичай вони є частиною позицій; в) проблема як суть конфлікту; г) інтереси як мотивація кожної із сторін; д) потреби як основні умови людського існування.

Отже, щоб проаналізувати громадянську війну, необхідно врахувати три основних аспекти: людський фактор та його вплив на перебіг подій; характер процесів, що відбувалися, відбуваються або будуть відбуватися; проблеми та суперечності як основа громадянської війни. Кожен зі окреслених аспектів підлягає диференціації.

Щоб охарактеризувати людський фактор, необхідно з'ясувати низку позицій: визначити індивідів й групи, які безпосередньо залучені до конфлікту; визначити керівництво і структуру кожної групи; виявити ступінь залучення до конфлікту кожного з учасників; окреслити бачення політичної ситуації останніх; виявити суперечності в розумінні один одного.

Для розуміння характеру процесів треба проаналізувати наступні моменти: виявити проблеми, що послужили причиною конфлікту; з'ясувати які додаткові проблеми виникли під час громадянської війни; виявити ступень поляризації між сторонами, залученими до боротьби; знайти точки зіткнення учасників; визначити зв'язок, що існував між сторонами до моменту початку внутрішньої війни і які перепони виникали для останнього (в тому числі викривлені уявлення, стереотипи тощо); проаналізувати яким чином могли бути покращені контакти між протиборчими сторонами.

Третій аспект вивчення громадянської війни включає в себе аналіз таких проблем: інтереси, потреби та цінностей кожної із протиборчих сторін; пропозиції останніх щодо шляхів їх реалізації; несумісність інтересів, потреб та цінностей учасників, які лежали в основі конфлікту; наявні ресурси, що використовувалися для досягнення поставленої мети. Крім того, важливо з'ясувати які суттєві мінімальні результати могли б задовольнити кожну зі сторін, які основні основи домовленостей.

Розуміння окремих елементів громадянської війни як конфлікту і визначення його складних сфер є основою для аналізу реакції на нього учасників та сучасників. Стосовно громадянської війни, за думкою Зиміної В. можна говорити про декілька стилів підходів до останньої як про декілька варіантів взаємовідносин між всіма її учасниками, в тому числі і між представниками того чи іншого «протиборчого табору».

1. Контролювання. Воно характеризується відношенням до конфлікту та його проблем як до змагання, яке повинно бути виграно або програно – й принципово важливо бути переможцем. Це самий невідповідний спосіб реагування на конфлікт, який приводить його до загострення по мірі того як сторона, що програє, наносить у відповідь удар.

2. Компроміс. Це самий звичайний підхід до конфлікту, при якому кожен щось виграє і втрачає. Він залишає у всіх відчуття, що вони втратили щось важливе і можливість кращого вирішення залишалась для них закритою.

3. Вирішення проблем. Цей стиль врегулювання конфлікту («перемога-перемога») дозволяє всім учасникам отримати великий вигравш, а також відводить однаковий пріоритет і відносинам з іншими та досягненню результату, який задовольнив би всіх.

4. Домовленість – пристосування. Підтримуються області згоди, а розбіжності ігноруються і згладжуються.

5. Ухилення. Фізичне або емоціональне відсторонення від конфлікту не дозволяє людям впливати на те, що відбувається. Така ситуація приводить до загострення залишених без уваги

проблем. Небажання залучатися до конфлікту виникає як із-за усвідомлення власної слабкості, так і провокаційно. Відмова приймати участь виглядає як ознака самовдоволення і моральної переваги, виступає як агресивний спосіб наклеїти на іншу сторону ярлик «злодія» покарати її [5, с. 269].

Отже, при вивченні громадянської війни як суспільно-політичного феномену необхідним є використання інструментарію цілого ряду гуманітарних наук: психології, соціології, історії, філософії політології, що дозволить розширити можливості наукового дослідження з огляду на широкій спектр різних парадигм, концепцій, версій і тлумачень. Крім того, при характеристиці будь-якої громадянської війни науковцеві доведеться неминуче зіткнутися з рядом об'єктивних та суб'єктивних труднощів. Останнє становить подальший напрямок дослідження внутрішньої війни.

Бібліографічні посилання:

1. **Armitage D.** Civil War and Revolution / D. Armitage // AGORA. – 2009. – no 2. – P. 18 – 23.
2. **Dixon J.** What Causes Civil Wars? / J. Dixon // International Studies Review. – 2009. – no. 11. – P. 707 – 735.
3. **Волошин М.** Избранное / М. Волошин. – М.: Аделант, 2011. – 287 с.
4. **Заводская И.** Концепция «социального характера» и перспективы ее применения в изучении истории революций и гражданских войн / И. Заводская // Революции и гражданские войны в России и Америке: Сравнительно-исторический анализ. Материалы международной научной конференции. – С. 107 – 111.
5. **Зими́на В.** Гражданская война 1918 – 1920 гг. как политический конфликт в развитии российской государственности / В. Зими́на. – Новый исторический вестник. – 2004. – № 2. – С. 258 – 279.
6. **Образцов И.** Исследование войны как специфического социального процесса / И. Образцов // Социс. – 1992. – № 3. – С. 135 – 139.
7. **Полухин А.** Фактор значения гражданских войн в России (1917 – 1922 гг.) и США (1861 – 1865 гг.) в исторической концепции Петра Николаевича Савицкого (1895 – 1968 гг.) / А. Полухин // Революции и гражданские войны в России и Америке: Сравнительно-исторический анализ. Материалы международной научной конференции. – С. 50 – 52.
8. **Поршнева О.** Гражданская война в России в человеческом измерении: некоторые итоги изучения / О. Поршнева // Материалы научной конференции «Гражданская война как феномен мировой истории», Екатеринбург, 26 апреля 2008. – С. 127 – 141.
9. **Фромм Э.** Из плена иллюзий // Фромм Э. Душа человека. – М.: Республика, 1992. – 429 с.
10. **Фромм Э.** Революционный характер // Фромм Э. Психоанализ и этика. – М.: Республика, 1993. – 414 с.

УДК 327

М. В. Нелін

Чорноморський державний університет імені Петра Могили

ГОЛОВНІ ЗАСАДИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПОЛІТИКИ С. БЕРЛУСКОНІ У 2000-Х РОКАХ

Стаття присвячена аналізу ролі Італійської Республіки в європейській політиці як країни-посередника між ЄС, США, Росією, окремими регіонами світу, чії зовнішньополітичні ініціативи та пріоритети у значній мірі відображали особисту політичну волю голови уряду, а також його економічних інтересів.

Ключові слова: С. Берлусконі, Італія, ЄС, НАТО, США, РФ, пріоритети, лідер.

Статья посвящена анализу роли Итальянской Республики в европейской политике как государства-посредника между ЕС, США, Россией, отдельными регионами мира, чьи внешнеполитические инициативы и приоритеты в значительной степени отражали личную политическую волю главы правительства, а также его экономические интересы.

Ключевые слова: С. Берлускони, Италия, ЕС, НАТО, США, РФ, приоритеты, лидер.

The article is dedicated to analysis of role of Italian Republic in European politics as a mediator